

MARIJA SALZMANN ČELAN

NEPOZNATA PJESMA JERONIMA GRISOGONA

Činjenica je da starija hrvatska književnost oskudijeva sonetima, iako su dodiri s talijanskom književnošću bili mnogo uži nego što su ih s talijanskom književnošću imale neke druge evropske književnosti. Premda sonet nije bio podesan za strukturu hrvatskog jezika, to ne bi trebalo biti i uzrokom, zašto su stariji hrvatski pjesnici odbijali sonet. Poznato je da se on pojavljuje i u drugim neromanskim zemljama, a u hrvatskoj književnosti se udomaćio tek u ilirsko doba.

Petrarca se svojevremeno prevodio i na hrvatski jezik (prevodili su ga npr. D.Ranjina, H.Mažibradić, H.Lucić, M.Gazarović, P.Zoranić), pa opet se ne nailazi na hrvatske pjesnike, koji bi mu se približili bilo u skladnosti bilo u klasičnoj formi soneta. I svi nama poznati prijevodi Petrarke nisu imali strukturu soneta, već je prevodilac upotrebljavao oblike specifične za izražajna sredstva svojega jezika i svoje poezije. A da su ti isti pjesnici umjeli pisati sonete na talijanskom jeziku, pokazali su D.Ranjina, M.Kaboga, S.Bobaljević, D.Zlatarić, M.Bunić Babulinov, F.Lukarević Burina i drugi i iz ranijeg i iz kasnijeg razdoblja. Petrarkistička poezija nastavlja se, naime, u hrvatskoj književnosti i u 17. i u 18. stoljeću, pa je u tradicionalnom izrazu srećemo i kod pjesnika baroknog razdoblja.

Već i s toga stajališta, što su petrarkističku poeziju prilagođavali svojem hrvatskom jezičnom sistemu, ne može se kod nas govoriti o "pravim" petrarkistima. Pjesnici su preuzimali talijanske izvore na svoj način, na način koji je odražavao njihov mentalitet i njihovu tradiciju, pa nailazimo na udomaćene strukturne oblike koji daju specifično obilježje hrvatskoj petrarkističkoj poeziji 16. i 17. stoljeća. Od onih nekoliko soneta u Ranjinu¹ zborniku za četiri se zna da su prijevodi s talijanskoga,

zatim su iz 17. stoljeća poznati soneti u Vili Slovinci zadarskog pjesnika J.Barakovića. Također su se sačuvali neki pseudosoneti Pažanina Ivana Mršića iz istoga stoljeća. Zna se i za jedan sonet, koji je 1759. napisao franjevac Petar Knežević. A i kasniji su rezultati na ovom području, sve do ilirskoga doba, i dalje bili vrlo skromni.

S.Petrović² nalazi najprikladnijim ono mišljenje, kojim se opravdava pretpostavka da su stariji hrvatski pjesnici ipak bili dorasli kompliciranoj strukturi koju je pred njih stavljao sonet, međutim da su oni i pored toga bili više privrženi svojim tradicionalnim metričkim oblicima. I tu se navodi primjer Marka Marulića, čiji je dvostruko rimovani dvanaesterac pred pjesnike postavljao daleko teže zahtjeve nego što su bili oni koje je tražio sonet.

Nije isključeno da će se tu i tamo i ubuduće nailaziti na sonete u dosada neobjavljenim rukopisima, a to potkrepljuje i jedna dosada nepoznata i neobjavljena pjesma, uglavnom sonetnoga oblika, Jeronima Grisogona, hrvatskoga pjesnika 16. stoljeća.

Pjesma sadrži sve odlike petrarkističke epohe, a sačuvana je u rukopisu u kojem se također nalazi talijansko-hrvatski glosar, koji je nedavno zasebno obradio H.D.Pohl.³ Međutim, tom pjesmom J.Grisogona Pohl se nije posebno pozabavio. On je opisao cijeli rukopis (MS Selden Supra 95 iz Bodleian Library u Oxfordu), koji se sastoji od tri nezavisna dijela, a prvi od njih sadrži i Grisogonovu pjesmu i (odmah iza nje) spomenuti glosar, koji su naknadno uvezani u knjigu. Ista ruka nije pisala sav tekst, tako da Pohl utvrđuje da su im i vremenska razdoblja postanka različita. Po vodenom znaku rukopis glosara mogao bi se datirati između 1590. i 1640. Sam rukopis posjeduje oksfordska biblioteka od 1659. godine. Pohl navodi dalje da je kodeks vjerojatno nastao još ranije, i to u početku 16. stoljeća, a glosar ne poslije 1595. godine. Pohl to zaključuje na osnovi slijedećih podataka: Grisogono, naime, čija se pjesma nalazi na samom početku kodeksa, nije bio autor i ostaloga dijela rukopisa. Odatle bi se moglo pretpostavljati, da je drugi sastavljač na praznim stranama nastavio pisati glosar na već započeta "opuscula" Hieronima Grisogona. Naime, i sam naslov o tome pruža izvjesne podatke. On glasi: Hieronijmi

Chrijsogoni opuscula/ pro Per(i)ll(ustr)e Domino Sebastiano/ suo Patrone. Ispod toga su još neke nevažne bilješke.

Po podacima iz arhivskog materijala iz Splita i Zadra, koja je Pohlu bio pribavio prof.J.Hamm, Pohl je iz genealogije Grisogona izdvojio 1537. godinu, kada je zabilježeno da je J.Grisogono umro, i 1512. godinu, kada je Sebastiano Giustinian bio generalni providur, na kojega se možda odnosi spomenuta posveta. Prof.Hamm mi je dao na uvid spomenute arhivske podatke, u kojima se ime Jeronima Grisogona nekoliko puta uzastopce ponavlja, a kao što se može vidjeti i iz drugih izvora, bilo je više osoba istoga prezimena s imenom Jeronim.

Iz državnog arhiva u Zadru (DAZ) vidi se da je jedan od njih 1523. bio iudex examiner⁴, 1527. se spominje ime Jeronima koji je izabran za oratora pred duždem "ser Hyeron. de Grisogonis qm. ser Antonii"⁵ i zatim 1531. spominje se kao savjetnik.⁶ 1536. izabran je za oratora u Mletke "Hieronimus Grisogono Fracasso"⁷, a iste se godine spominje također kao consiliarius "ser Hieronimus Grisogonus Fracasso"⁸. 24. ožujka 1537. izabran je za savjetnika "ser Hieronimus Fracassus Grisogono", koji je umro već 22. 4. 1537.⁹

U svojem prikazu o poznatom učenjaku Federiku Grisogonu ("artium et medicinae doctor") S.Antoljak navodi da se 1. III 1498. spominje Jeronim Grisogono kao brat doktora Federika u oporuci njihova oca Antonija ("filii domini Antonii de Bartholacijs").¹⁰ Isto tako 1514. i 1518. nailazi se u spisima da su braća, a 1532. spominje se Jeronim s nadimkom Fracasso, tj. da idu u Mletke kao zastupni prokurator i on i brat mu doktor Federiko. Doktor Federiko je živio od 1472. do 1538. godine, no spominje se još jedan Federiko pok. Franje, koji je bio njegov bratić. Doktor Federiko je imao tri sina i jedan od njih se zvao Jeronim kao i brat mu i k tome je imao isti nadimak Fracasso. Međutim, Jeronim Fracasso se naziva također "ser Hyeronimus de Bertholatijs qm. ser Francisci" koji se u istom spisu zove i "ser Hyeronimus de Bertholatijs dictus Frachasso", tako da se ne zna sasvim sigurno, koji je Jeronim umro u travnju 1537.¹¹

U hrvatskoj književnosti, međutim, nije poznato da je jedan Jeronim Grisogono bio sastavljač neke zbirke pjesama, tako da je autorom pjesme koju donosim mogao biti i Girolamo Grisogono, koji je bio pukovnik u službi cara Ferdinanda III (1608-1637) i koji je umro kao maršal.¹² Nadalje, u prvoj polovini 17. stoljeća spominje se npr. Hieronimus Chrisogono "juris utriusque doctor, cives civitatis Jadrae" koji je objelodanio legendu o mučeništvu sv. Grisogona iz jednog pergamentnog kodeksa iz 13. stoljeća.¹³

M.D.Grmek navodi da se i učenjak Federiko okušao kao prigodni stihotvorac. "Tako se u jednom izdanju filozofskog djela Dunska Skota nalazi latinski četverostih, koji je čitaocu posvetio Zadrani Federiko Grisogono, 'njegovatelj umijeća'."¹⁴

Isto tako postavlja se pitanje, tko je bio Sebastiano. Znamo za Sebastiana Veniera (1496-1578), koji je bio mletački dužd. Inače se kao generalni providur za Dalmaciju spominje 1512. "Sebastianus Justinianus Eques Provisor Generalis Dalmatiae".¹⁵

I pored takvih podataka, koji se mogu slijediti i u 17. stoljeće, ostaje i dalje pitanje tko je, zapravo, bio taj Jeronim Grisogono, koji je započeo pa prestao pisati svoja "opuscula". I Federiko Grisogono, Marulićev suvremenik, liječnik, kozmograf i astrolog, bio je poznat po svojim naučnim djelima, pa su Jeronimova "opuscula" mogla sadržavati i druge radove, a ne samo pjesnička djela.¹⁶ Jedina sačuvana pjesma, naime, još ne opravdava posvetu. To znači, da je autor jamačno imao na umu da unese više toga u taj započeti svezak svojih radova.

Pjesma je vjerojatno autograf jer je na kraju potpisana siglom J. Pisana je inače u osmercima u strofama od po četiri stiha sa srokom abab. Tih je strofa deset i na kraju su još dvije tercine s rimom cdc dee. Formalna i sadržajna analiza prema tome daje slijedeću strukturu $(3 \times 4) + (3 \times 4) + (4 + 2 \times 4 + 4) + (2 \times 3) = 12$ strofa s ukupno 46 stihova. Raspored rima u tercinama pojavljuje se i u najstarijim talijanskim sonetima, a u 16. stoljeću je karakterističan i za francuski sonet.

Pjesma je konvencionalna u pogledu motiva i tematike, pa ipak se razlikuje od drugih hrvatskih petrarkističkih lirskih ljubavnih pjesama ne samo u tome što je neke vrste sonet, već i u iz-

laganju pjesnikovih čuvstava. Kompozicija pjesme može se podijeliti u tri dijela. Prve tri strofe predstavljaju pjesnikovu predodžbu i njegovo dočaravanje o skladu i harmoniji, ono što on u svojim mislima doživljava kao želju. U tim stihovima prevladava sjeta, čežnja i sanjarenje o idealnosti, o uzajamnoj naklonosti i savršenstvu u ljubavi. Može se naslutiti da njegova čuvstva neće naići na uzvraćanje. Ton uvodnih strofa ima više spontanosti nego što bi se to moglo reći za niz strogo konvencionalnih pjesama, recimo, Šiška Menčetića. One su istovremeno neka vrsta uvođenja u dio tematike koji slijedi, a odnosi se na uzrok pjesnikovih pobuda - na vilu čiju ljepotu pjesnik opijeva; ipak je stvarnost drugačija - on pati, a ona ne uzvraća njegove molbe; na kraju dolazi obrat: praštanje i mirenje sa sudbinom.

Ako se ova pjesma uspoređi s pjesmama dubrovačkih petrarkista, čije kompozicije predstavljaju ustaljene forme, može se uočiti da npr. u Menčetićevoj ljubavnoj poeziji (a slično se može zapaziti i kod Džora Držića, Ranjine i Zlatarića), prevladava rjeđe uvod poput ovog u Grisogonovoj pjesmi. Menčetić se npr. obraća svojoj "gospoji" izravno, ili svoja čuvstva izriče odmah u početnim stihovima, ili su slične predodžbe kraće, ili ih daje izravno kroz svoju ličnost.

Grisogonova pjesma kao umjetnička tvorevina ne bi se mogla ubrojiti u velika dostignuća. Ona nosi odlike svoje epohe, njezina neobičnost je sadržana upravo u kompoziciji, u tome što predstavlja rijedak primjerak ove vrste naše stare književnosti.

Ah liepo t' je, vječni bože,
Kad se mlada dva vešele,
A da jim se znat ne može
Kad imaju sve što žele.

Ah liepo t' je, vječni bože,
Kad se mlada dva raduju,
A da mile njih raskoše
Ni se znaju, ni se čuju.

Ah liepo t' je, vječni bože,
Služit je(d)nu vil ljubvenu,
A da od nje pak se može
Jimat plaću vsem žuđenu.

Potajno ću ja služeći
Tajat danke me ljubvene
U milosti tvojoj steći,
Ka si ljepša vrh sve žene.

Dušo, što mi srce skidaš
I žalostiš mladost moju,
I u velu tugu kladaš,
Da sve stojim v nepokoju.

Cić lieposti vele tvoje
Ja se morin i dan i noć,
Ku ti imaš, srce moje,
Od nekudat ne imam pomoć.

Vrh lieposti tve na svijetu
Ne može se veća najti,
Svrhu tebe, moj drag cvietu,
Ludi ljepše nete imati.

Kako roza rumena si,
Ka ishodi iz srid ljeta,
Smrtnu ranu meni davši,
Ka me dosti gorko smeta.

U srdašce ter nemilo
Svaki danak ja umirañ,
Ti mi rani moje tielo,
Ko je dosti gorkih pu' ran.

A zato te sada molju,
O sunašce drago moje,
Ispuni mi moju volju
Za prislatko lišće tvoje.

Ako se nećeš pak smiliti
Na mu tužnu i goršku mladost,
Smrt mi hoćeš ti viditi

Ka si vela moja radost
I veliko dobro moje,
Ostan s' Bogon, mā gospoje.*

* U štampanom tekstu kurzivom su otisnuta ona mjesta gdje se u rukopisu pisao udvojeni konsonat, zatim gdje je stajalo f za v (npr. sfe, fnepochogiu), i ondje gdje se u tekstu pisalo giV, gV za jV (npr. imagiu, tuogioij, stogim, moge). Od drugih osobitosti bi se mogle navesti još slijedeće: u se nije razlikovalo za u i v, isto tako ch(i) je moglo biti i k i ć (npr. noch, danche, iuelicho, potaijnochiu, pach): c je moglo biti i k (cladas); s je bilo i s, ž i š (npr. srid, slusit, liepse); gn se pisalo za n; gl(i) za l; ar za r; x, z, s za ž (npr. boxe, zene, mose); q za đ i j (npr. zugenu, moge).

B I L J E Š K E

- 1 Rešetar M., Pjesme Šiška Menčetića i Gore Držića, i ostale pjesme Račinina zbornika, II izd., SPH II, Zagreb 1937.
- 2 Petrović S., Problem soneta u starijoj hrvatskoj književnosti, Rad JAZU, knj. 350, Zagreb 1968, str.87.
- 3 Pohl H.D., Das italienisch-kroatische Glossar, Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung XXIV/I, der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1976.
- 4 DAZ Libri consiliorum Magnificae communitatis Iadrae, III (1522-1576), 14
- 5 DAZ o.c. III 65
- 6 DAZ o.c. III 50
- 7 DAZ o.c. III 100
- 8 DAZ o.c. III 103
- 9 DAZ o.c. III 111, 112
- 10 Antoljak S., Artium et medicinae doctor, Federik Grisogono, njegova obitelj i javno djelovanje u Zadru, Zbornik radova o F.Grisogonu, Filozofski fakultet u Zadru, JAZU Zadar 1974, str.36.
- 11 Antoljak o.c.str.41,43,44,45
- 12 Dr.Otto Grisogono, Die Chronik meiner Familie, Wien 1955. str.34
- 13 Grisogono o.c. str.38.
- 14 Grmek Mirko Dražen, Prinosi za poznavanje života i rada renesansnog liječnika, kozmografa i astrologa Federika Grisogona, Radovi JAZU, sv.XV, Zadar 1968, str.68.
- 15 Arkiv za povjestnicu jugoslavensku (uredio I.Kukuljević), knj. VI, u Mletcih 1863, str.381.
- 16 Juraj Baraković spominje u svojoj "Vili Slovinki" poznatu porodicu Grisogona i navodi poimence imena učenjaka Federiga i Jerolima (v. Djela Jurja Barakovića, priredili za štampu P.Budmani i M.Valjavec, SPH knjiga 17, JAZU Zagreb 1889, str. 122-128).

S u m m a r y

UDK 886.2-1.08 Grisogono

THE UNKNOWN POEM OF JERONIM GRISOGONO

The author is publishing the so far unknown poem of the Croatian 16th century poet, Jeronim Grisogono. The poem is preserved in a manuscript and probably is an autograph. For the most part it is in sonnet form, written in octosyllabic verse in stanzas of four lines and with two tercets at the end, that is altogether 12 stanzas with 46 verses with the rhyme ABAB. In this poem the poet speaks about his love and longing for mutuality of ideal feelings.

Compared with the poems of the Dubrovnik Petrarchan poets, this work has some unusual elements in the composition and presents a rare example of this kind in old Croatian literature.